

KÖNYVSZEMLE

Önfejű unitárius lelkész – Innovatív néprajzi gyűjtő. Ürmösi Sándor (1815–1872) írásos hagyatéka, SZAKÁL Anna (s. a. r., a bev. tan. és a jegyzeteket írta), (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2020), 640 p.

Szakál Anna legújabb kötetében a több mint másfél évtizeddel korábban megkezdett Kriza-kutatásait folytatja. A szerző munkásságát követő unitárius olvasók már vártuk, hogy a 2012-ben megjelent „Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” *Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez* című, páratlanul gazdag forrásközlését újabb kötet kövesse. Reményeinkben nem csalatkoztunk, hiszen a szerző – bár szerényen magát csak sajtó alá rendezőnek nevezi – Kriza gyűjtőhálózatának egyik legkorábbi tagjáról, a „lankadatlan fűrgé szorgalmú”, majd „szegény szerencsétlen” Ürmösi Sándor életpályájáról ad érdekesítő és adatgazdag képet. Sejtethető volt, hogy Szakál Anna az *Egyház-történeti Szemle* 2017. évi második és harmadik számában közzétett Ürmösi-életrajzot és kéziratos hagyatékának jegyzékét kibővíti és kötetbe rendezi. A kiválóan megírt, 117 oldalra terjedő lelkészi pályarajz önmaga is egy kötetnyi, és ehhez járul az *Ürmösi Sándor szövegvilága* címet viselő szövegközlés, ez is, természetesen a „lankadatlan fűrgé szorgalmú”, majd „szegény szerencsétlen” Ürmösi életpályájához iga-

zítva, 393 oldalon. Ezt a jegyzetek (82 oldal), a felhasznált irodalom, nyomtatott és kéziratos források (17 oldal), majd a személynév-, helynév- és tárgymutató követi, végül egy angol nyelvű összefoglaló zárja az összesen 642 oldalas, igen apró karakterrel szedett könyvet. A kötet folklorisztikai értékét nagyban növeli a lelkész Ürmösi pályafutását kontextusba helyező számtalan kordokumentum: esperesi jelentések, egyház- és iskolatörténeti források, panaszlevelek stb. Külön kiemelendő érdeme Szakál Annának, hogy a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában fellelhető ún. UP Iratokat (az unitárius püspök iratai) nemcsak áttanulmányozta, de egyházi jogi szempontból értelmezte is, ezzel is bizonyítva, hogy alaposan beleásta magát mind az unitárius írott, mind pedig a szokásjogba. A mikrotörténeti elemzések során olyan páratlanul gazdag adatokkal szolgált, amit az egyház- és liturgiátörténettel foglalkozó kutatók is hasznosíthatnak, gondolok itt az Ürmösi Sámuel kapcsán közzétett vádakra (pl. hívei és kepefizetői bosszúságára „a dög nyúzó cigányokat” úrvacsoráltatja). Ezek az apró, jelentékte-

lennek tűnő adatok új kontextusba helyezik az unitáriusok 19. századi mikrotörténetét, a sort hosszasan lehetne folytatni a fel-felbukkanó kincsek sorjázásával, de vessünk egy pillantást Ürmösi Sándorra (1815–1872) is, hiszen az ő életpályája köré épült e könyv.

Alig negyedszázadnyi lelkészi pályafutása során Ürmösi tucatnyi egyházközségben fordult meg, talán ő az egyetlen lelkész, aki minden második évben egyházközséget váltott. A főhatóság (püspöki és esperesi hivatalok) irányában tanúsított türelme származásának és az unitárius egyházban jó hírnévnek és közmegebecsülésnek örvendő bátyjának, Ürmösi Sámuelnek (1812–1874) volt köszönhető. Az Ürmösi család mindkét ága (muzsnai és abrudbányai) több lelkészt adott az egyháznak. Ürmösi Sándor a muzsnai ág leszármazottja, születésekor apja, József, Korondon töltötte be a lelkészi állást. Felmenői generációkra visszamenően unitárius lelkészek, ezt Sándor nem is mulasztja el felettesei tudomására hozni, valahányszor fegyelmi vétségei miatt számon kéri. Valószínűleg annak az Ürmösi Jánosnak lehet leszármazottja, akit 1698-ban szenteltek pappá a bölöni zsinaton. Ennek hasonló nevű fiát 1714-ben, annak János fiát pedig 1740-ben, Józsefet 1773-ban szentelték pappá. Sándor apját, Józsefet 1803-ban szentelték fel, ekkor Gagyon volt pap. Sándor 1840-ben Kolozsvárott befejezett tanulmányai

után apja mellé került káplánnak Tordátfalvára. Az 1839-től 1844-ig tartó időszak volt gyűjtés-utazás szempontjából a legfontosabb és leggyümölcsözőbb. Elsősorban közvetlen környezetében, Udvarhelyszéken gyűjtött. Bejárta Tordátfalva környékét, a Nyikó mentét, de gyűjtött a Homoród mentén és Oláhfaluban is. Káplánként, az egyházi kötöttségtől menetesen, hosszabb utazásokra is vállalkozhatott, ekkor utazott el a Barcaságba és a Szászföldre, de ekkor jutott el Munténiába is az elvándorolt magyarok felkutatására. Ennek a rövid időszaknak nyomtatásban is megjelent terméke az 1844-ben Kolozsvárt kiadott nyolcadrét kis könyv, *Az elbujdosott magyarok Oláhországban*. Szakál Anna érdemei közé tartozik, hogy az összes fellelhető kéziratot közölte, és ha lehetősége volt, a kéziratot összevetette a nyomtatott kiadással, és jelezte az alapkiadásba be nem került szövegrészeket. Ürmösi pályájának ez volt az az időszaka, amikor a *Vadrózsák* számára előfizetőket gyűjtött, ekkor készülhettek regéi, mesegyűjteménye, lakodalmas, húsvéti és pünkösdi szokásokat megörökítő leírásai is.

Pályájának következő szakasza 1845-től 1850-ig a marosi egyházközség egyik legkisebb településéhez, Vadadhoz kapcsolódik. Az itt felmerülő problémák már előrevetítették későbbi működését, felettesei számára világossá vált, hogy botrányos viselkedése és összeférhetetlen természete miatt ál-

landó gondot jelent minden közösségben. Erre az időszakra esik első házasságkötése és válása, de a második házasságkötés és gyermekei születése is. Ekkor gyűjtéssel nem foglalkozott, de a *Vadrózsák* kiadása foglalkoztatta. Fontos megjegyeznünk, hogy a *Vadrózsák* kiadási tervében Kriza neve még nem szerepelt. Ürmösit a szomszédban működő lelkész ellen való áskálódásáért Vadadból Bordosra helyezték, de itt sem működött sokáig, mert 1850 júliusától apja mellé rendelték Tordátfalvára segédlelkésznek.

1851 áprilisától 1853 áprilisáig a forradalomban elpusztított verespataki eklézsia papja volt. 1853-tól 1856-ig bözdújfalvi lelkész, itt készítette el a *Székelymagyar szombatosok Erdélyben* című munkáját. Itteni forgolódása sem mondható sikeresnek, hiszen 1856 áprilisában visszakért apja mellé segédlelkésznek, majd ennek halála után 1858-ban törvénytelenül rendes lelkésszé választották. Gyűjtéseit illetően ekkor állíthatta össze hosszabb versgyűjteményét, és ekkor jelent meg nyomtatásban *Egy szomorú éjszaka 1855-ből Junius 20-ról a székelly földön Bözödön és Ujfaluban* című munkája, amelyben egy természeti eseményt ír le.

Az 1858-tól 1867-ig terjedő időszakot már a hanyatlás jellemzi, Ürmösi elzüllött, egyik panaszlevelet a másik után küldték a hívei. Tragédiáját tetőzi, hogy míg felettesei mindent megtettek azért, hogy az egyház köte-

lékében maradjon, „Ürmösi mindeből semmit sem érzékel, egy párhuzamos valóságból írja leveleit, örökös önáltatásban élve” (487. p.). Züllöttsége miatt egy évig *vacantiában* volt, aztán sikerült a nyomáti egyházközségbe kihelyezni, de kudarca itt is várható volt, következő állomása Csekefalva, ám itt sem tudott megtelepedni. Az örökös ivászat ellenére a néprajzi gyűjtés még mindig foglalkoztatta, Kriza püspöknek új adatközlőt ajánlott, s a megjelenés előtt álló *vadrózsákról* is mint *vadrózsánkról* beszélt.

Élete utolsó szakaszában, miután a csekefalvi állást is elvesztette, Fogarasy Mihály katolikus püspökhöz 1868-ban írt levelében áttérési szándékát jelezte, és az év végéig át is tért, de sem természete, sem életkörülményei nem változtak jelentősen. A gyulafehérvári papnevelde portásaként tengette életét, mígnem nyugdíjazták. 1871 áprilisa után Tarcsafalvára költözött bátyja birtokára, itt érte a halál 1872. február 21-én.

A kanyargós és viszontagságos életpálya tanulságai egy-egy lelkészi életútból ma is visszaköszönnek, ezért is ajánlom e kötet elolvasását minden unitárius lelkésznek és esperesnek.

Végül, de nem utolsósorban megköszönöm Szakál Annának, hogy ezzel az igényes kötetel lepte meg az olvasóközönségét, érdeklődéssel várjuk a folytatást.

Kovács Sándor